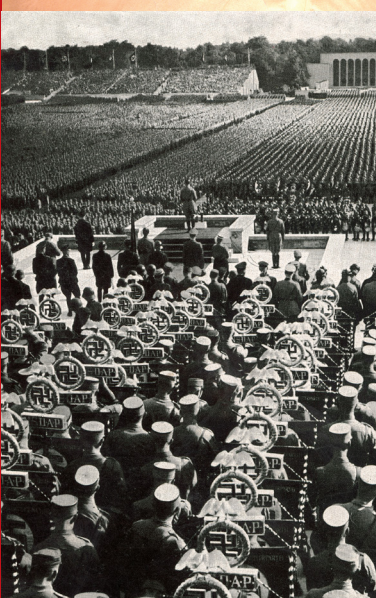

FALLSCHIRMJÄGER

DE TWEEDE WERELDOORLOG

*DE OORLOG IN
DE MIDDELLANDSE ZEE*

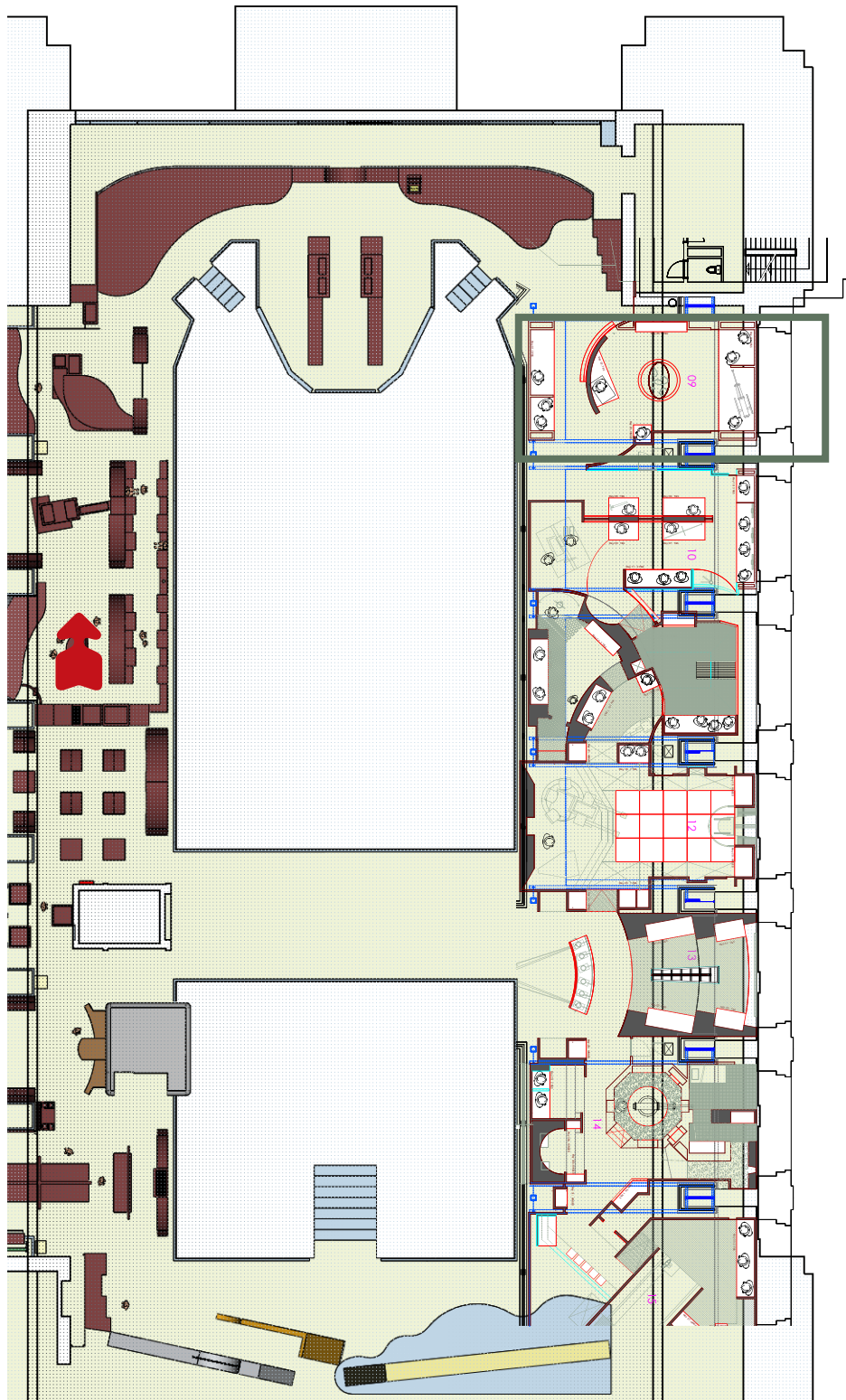
Dossier voor het 5e en 6e middelbaar

Educatieve Dienst

Inhoudstabel

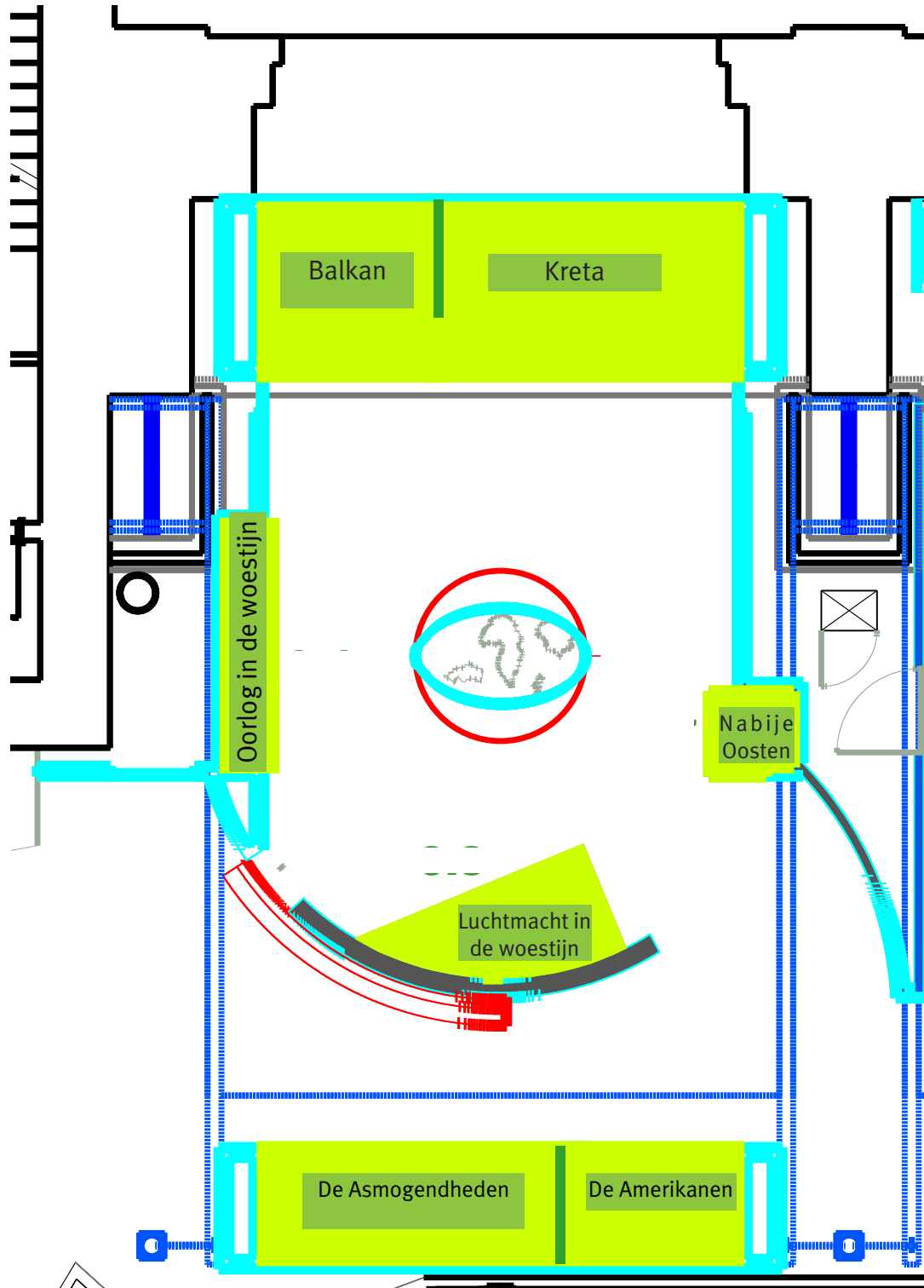
<i>De oorlog in de Middellandse zee</i>	
Plan	3
Vóór het bezoek	5
Tijdens het bezoek	11
Activiteitenfiche	14
Activiteitenfiche (oplossing)	20
Glossarium	26
Bibliografie	29
Het pedagogische aanbod van het WHI	32

Plan 2de verdieping

De oorlog in de
Middellandse zee

Plan van de afdeling

Vóór het bezoek

De oorlog in de Middellandse zee

De droom van Mussolini

Duitsland wint op bijna alle fronten. Het doet het Italië van Mussolini dromen van een nieuw Romeins Rijk rond de Middellandse Zee. In de herfst van 1940 stuurt *Il Duce* (Italiaans voor “de leider”) zijn troepen naar Libië en

Egypte en later zet hij zijn legers in Albanië tegen Griekenland in.

Op beide fronten lijdt Italië echter een zware nederlaag en Mussolini moet de hulp van Duitsland inroepen. Hitler dient zo zijn geplande aanval op de Sovjet-Unie met enkele cruciale maanden uit te stellen. Op hun doortocht veroveren de Duitse troepen Joegoslavië en Griekenland. Ze stellen uiteindelijk orde op zaken in Libië en ook Egypte wordt bedreigd. Italië is het zwakke broertje van Duitsland.

De Duitse troepen in Afrika, die weinig versterking krijgen en slechts matig worden ondersteund door het thuisfront, worden uiteindelijk in mei 1943 verslagen. De onmetelijke ambities van Mussolini leiden tot de bijhorende Italiaanse vergissingen en voeden zo de geallieerde hoop op de eindoverwinning.

Italië in de oorlog

Italië aan zet: de eerste gevechten in 1940.

Sinds 1912 zijn Italiaanse troepen in Libië gestationeerd. Italië wil zijn hegemonie in Noord-Afrika uitbreiden, ten koste van Groot-Brittannië. Hiervoor lanceert de Italiaanse maarschalk Rodolfo Graziani op 13 september 1940 een slecht voorbereid offensief. Met 250.000 manschappen en 250 vliegtuigen vertrekt hij vanuit Libië richting Egypte. Dankzij het numerieke overwicht en het verrassingseffect boekt Graziani aanvankelijk succes. Daarna kampt hij met bevoorradingsproblemen en stopt het offensief. In december 1940

slaat een 40.000 man sterke troepenmacht van het Britse Rijk terug. De troepenmacht is mobiel en beschikt over technisch superieure pantservoertuigen. Zo winnen de Britten niet alleen het verloren terrein terug, maar dringen ze ook Libië diep binnen. Ze veroveren Tobroek en Benghazi, nemen 130.000 krijgsgevangenen en maken grote hoeveelheden materieel buit. Intussen veroveren geallieerde troepen de Italiaanse koloniën in Oost-Afrika en helpen ze de keizer van Ethiopië opnieuw op de troon. Nu roept Mussolini de hulp in van zijn machtige Duitse bondgenoot.

Italiaanse tankkolonne in de woestijn, winter 40-41, © BPK, Berlijn

De campagne in de Balkan

Op 28 oktober 1940 lanceert Mussolini met slecht opgeleide en slecht uitgeruste troepen het onvoldoende voorbereide offensief tegen Griekenland. De Italiaanse aanval vertrekt vanuit het bezette Albanië en stuit op verzet. Een tegenaanval van het Griekse leger, ondersteund door vijf smaldelen van de *Royal Air Force*, blijft niet uit. Dit tegenoffensief drijft de Italianen terug naar Albanië, waar het front zich stabiliseert voor de rest van de winter: geen van beide uitgeputte legers kan nog het initiatief nemen. Mussolini ziet zich verplicht de hulp van Hitler in te roepen. Hitler moet immers ook zijn zuidelijke flank en de Roemeense petroleumvelden beveiligen. Zijn beslissing wordt bespoedigd door de staatsgreep van 25 maart 1941 in Joegoslavië, waar de regering die bereid was om een bondgenootschap met de Asmogendheden te sluiten, wordt omvergeworpen. De Duitse invasie begint op 6 april met het terreurbombardement van Belgrado, dat nochtans tot “open stad” was uitgeroepen. Meer dan 600.000 Duitsers, geholpen door Hongaarse en Italiaanse troepen, dringen Joegoslavië binnen langs het noorden en via de landen die de Asmogendheden gunstig gezind zijn (Hongarije, Bulgarije en Roemenië). Het Joegoslavische leger wordt letterlijk verpletterd en meer dan 340.000 soldaten worden gevangen genomen. De regering capituleert op 17 april. Al wordt het offensief van de As in Griekenland dan wel vertraagd door de verdedigingslijnen en het moeilijke terrein, het geallieerde contingent is niettemin verplicht zich hals over kop in te schepen. De verovering van Griekenland wordt definitief bezegeld door de inname van Kreta eind mei 1941.

Italiaanse en Duitse soldaten trekken de wacht op aan de Akropolis, Athene, 1941-43, © ECPAD, Paris

Duitsland in de oorlog

In Afrika

Der Wüstenfuchs en het Afrikakorps

De Italiaanse nederlagen nopen Mussolini ertoe om Duitse hulp te vragen. Generaal Erwin Rommel komt in februari 1941 in Tripoli aan als bevelhebber van het *Deutsches Afrikakorps*. Rommel moet de Britse opmars tot stand brengen, maar hij gaat in maart zelf ook in het offensief. De gevechten vinden plaats op een smalle kuststrook. Rommel, bijgenaamd *Der Wüstenfuchs* – de woestijnvos – herovert Cyrenaica en rukt meer dan 1.000 kilometer op in slechts enkele weken. De haven van Tobroek kan hij niet veroveren. De Duits-Italiaanse troepen laten deze links liggen en dringen de Britten tot in Egypte terug. In mei hapert hun opmars: de troepen geraken uitgeput en ze zijn te ver van hun basis verwijderd.

Pas in november lanceren de Britten een succesvol tegenoffensief, Operatie Crusader. In minder dan twee maanden heroveren de geallieerden Cyrenaica en maken ze meer dan 30.000 krijgsgevangenen.

Rommel in Afrika, © WHI, Brussel

Afrikakorps vs 8th Army: oorlog in de woestijn in 1942

Dankzij Duits-Italiaanse versterkingen slaagt generaal Rommel erin om op 21 januari 1942 een verrassingsaanval uit te voeren tegen het Britse 8th Army. De geallieerden moeten zich terugtrekken en leveren enkel nog achterhoedegevechten. De haven van Tobroek valt op 21 juni vrij gemakkelijk in handen van het Afrikakorps. De Duits-Italiaanse troepen maken 30.000 krijgsgevangenen en leggen beslag op voorraden en benzine. Begin juli kunnen de Britten het Afrikakorps alsnog een halt toeroepen in het Egyptische El Alamein. Nu reorganiseren de Britten hun troepen en bundelen ze hun krachten met die van de bondgenoten om de Duitsers en Italianen definitief uit Afrika te verdrijven. Pas dan kan er gedacht worden aan de bevrijding van Europa via het zuiden. De Britse generaal Bernard Montgomery lanceert het offensief op 23 oktober 1942. De gevechten eisen een zware tol in beide kampen, maar de Duits-Italiaanse troepen moeten uiteindelijk de duimen leggen.

De Verenigde Staten in de oorlog: Pearl Harbor

Bombardement op de USS Shaw, © US Naval historical center photograph, Washington D.C.

Op 7 december 1941 - wanneer de onderhandelingen om de oorlog te vermijden op een dood punt zijn beland in Washington - valt de Japanse luchtmacht in twee golven de Amerikaanse vloot aan die voor anker ligt in Pearl Harbor (Hawaiï). De Amerikanen betreuren 2.400 doden en verliezen acht slagschepen en drie kruisers. Talrijke kleinere schepen worden tot zinken gebracht of raken zwaar beschadigd. De Japanners daarentegen verliezen slechts 29 vliegtuigen en 5 zakduikboten. Toch gaat het hier slechts om een gedeeltelijk succes:

de drie grote Amerikaanse vliegdekschepen (die later van primordiaal strategisch belang zullen blijken en die normaal gezien in Pearl Harbor hadden moeten liggen) bevinden zich immers elders en ontsnappen aan de vernietiging. Deze aanval zonder oorlogsverklaring zal de Amerikaanse publieke opinie doen omslaan in het voordeel van een directe deelname van het land aan de oorlog. De Verenigde Staten worden meegesleept in een conflict dat nu werkelijk mondiaal wordt.

Van Operatie Torch tot Tunesië

Op 8 november 1942 gaat Operatie Torch van start, een Brits-Amerikaanse ontschepping in Algerije en Marokko. Het is een logistiek huzarenstukje, want ondanks het gevaar voor Duitse duikboten moeten grote hoeveelheden manschappen en materieel over zee worden aangevoerd. De geallieerden hopen op de enthousiaste aansluiting van de door het Vichy-regime gecontroleerde regio. Ondanks steun van het Franse verzet wordt er toch gevochten vooraleer op 10 november een wapenstilstand ingaat.

Landing van Amerikaanse en Britse troepen ten oosten van Algiers, 9/11/1942, © WHI, Brussel

De Britse en Amerikaanse troepen rukken vervolgens op naar het oosten om de Duits-Italiaanse troepen in de rug aan te vallen. Het Duits-Italiaanse contingent is na de nederlaag bij El Alamein teruggeplooid in Tunesië en krijgt de steun van de plaatselijke overheden. Het vat post ten noorden van de Mareth-Linie en slaagt er tijdelijk in de geallieerde opmars te stuiten. De geallieerden zullen twee maanden nodig hebben om een nieuw offensief voor te bereiden.

Het koninkrijk Irak, officieel onafhankelijk in 1932, werd in werkelijkheid nog

Thema: de kolonies tijdens de oorlog Het Nabije Oosten 1941

steeds door de Britten gedomineerd. Na een woelige en oproerige periode nam de nationalist Rachid Ali, die door de Duitsers werd gesteund, in april 1941 de macht over. Hitler tracht met zijn hulp aan de rebellen het Britse rijk te destabiliseren. De voor Irak bestemde Duitse wapens en munitie moeten via Syrië passeren, dat onder bevel van Vichy-Frankrijk staat. Midden mei geeft Vichy de toestemming voor deze wapentransit en voor de begeleiding ervan. Dit wekt de woede op van de Britten die een Duitse aanval in de richting van het Suezkanaal vrezen. In juni 1941 lanceren ze dan ook een offensief tegen Syrië en Libanon, met de hulp van de troepen van Vrij Frankrijk. Tijdens deze gevechten stoten de geallieerden op talrijke Vichytroepen die tamelijk goed opgeleid en uitgerust zijn. Met zijn 45.000 manschappen bestaat dit leger van de Levant uit koloniale troepen, inheemse troepen en vier bataljons van het Vreemdelingenlegioen. De gevechten eisen 6.000 doden in het kamp van Vichy en 3.500 bij de geallieerden, die tot onderhandelingen overgaan om een einde te maken aan de vijandelijkheden. De wapenstilstand wordt uiteindelijk getekend op 14 juli. De verslagen soldaten van Vichy krijgen de keuze: terugkeren naar Frankrijk of zich bij generaal de Gaulle aansluiten. Slechts één vijfde van het leger van de Levant kiest voor de tweede mogelijkheid.

*Soldaat van het
Vreemdelingen
legioen, Frans Leger
(Vichy), c.1941,
Collectie WHI,
Brussel*

Thema: Technische nieuwigheden De rol van de luchtmacht in de woestijn

Wanneer de oorlog zich uitbreidt naar het Middellandse Zeebekken beschikt de *Royal Air Force* er slechts over verouderde vliegtuigen. Deze hebben hun basis in Egypte, op Malta of op vliegdekschepen. De RAF moet tussenkomen in de Balkan, in de Middellandse Zee en in de woestijn van Noord-Afrika. De Britten moeten het opnemen tegen de talrijke, zij het ook verouderde, Italiaanse toestellen en het uitstekende materieel van de *Luftwaffe*. In oktober 1941 wordt de geallieerde luchtmacht gereorganiseerd: de *Western Desert Air Force* wordt in het leven geroepen om de Britse krachten te bundelen met die van het Gemenebest (vooral Zuid-Afrika) en om de coördinatie van de grondoperaties te bevorderen. Er komen belangrijke versterkingen van manschappen en moderne toestellen aan. De luchtmacht vervult vooral een tactische rol om de eigen oprukkende grondtroepen te ondersteunen en om de bevoorrading van de vijandelijke troepen af te snijden door het bombarderen van havens en konvoeien.

Tijdens het bezoek DE OORLOG IN DE MIDDELLANDSE ZEE

Thema: de oorlog en het weer De oorlog in de woestijn

De strijdkrachten krijgen met gebrek aan water te kampen en vinden geen brandhout om vuur mee te maken. De manschappen lijden voortdurend honger en dorst; omdat ze niets kunnen koken, zijn ze ook erg vatbaar voor ziektes (vooral dysenterie, waarvan de symptomen zwermen insecten aantrekken die de troepen lastigvallen). Door de grote afstanden, het gebrek aan herkenningspunten en de slechte staat waarin de wegen verkeren (vaak niet meer dan een soort rotsachtige pistes) is er behoefte aan goede bevoorradingslijnen en voldoende aangepaste voertuigen (uitgerust voor de woestijn met rupsbanden of halfrupsbanden en radio's om zich te oriënteren). Om zich in een landschap zonder natuurlijke beschutting tegen de hitte te beschermen, moeten de soldaten zowel zichzelf als hun materiaal ingraven. De nachten zijn echter bar koud en de manschappen, die daar niet altijd de geschikte uitrusting voor hebben, krijgen last van winterhanden en -voeten. Door de hitte lijden ze meer en meer dorst en de zoektocht naar drinkwater wordt hun belangrijkste doel; indien er geen wordt gevonden, moeten ze zich met zout water tevreden stellen. Ten slotte worden de troepen geteisterd door krachtige, plots opstekende winden die heuse zandstormen ontketenen die de soldaten verblinden en verstikken en de woestijnpistes wegvagen.

Noord-Afrikaanse woestijn
1941-43,
© WHI, Brussel

Thema: Technische nieuwigheden De luchtlandingstroepen

Na hun nederlaag trekken de Griekse en Turkse troepen zich terug op Kreta. Om ze daar weg te krijgen, lanceren de Duitsers een luchtlandingsaanval. De Duitse parachutisten krijgen het eiland uiteindelijk in handen, maar betalen daar een hoge menselijke prijs voor. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verschijnen luchtlandingstroepen voor de eerste keer op het strijdtoneel. Het gaat om elitetroepen met lichte uitrusting. Het zwaardere materiaal, zoals kanonnen en antitankgeweren, wordt in containers of per zweefvliegtuigen gedropt.

Duitsland lijkt het eerste land te zijn geweest dat grootscheepse luchtlandingsoperaties opzette. Dat gebeurde op initiatief van generaal Kurt Student, de 'vader' van de beroemde *Fallschirmjäger*. Een eerste bataljon, opgericht

in 1938, werd ingezet bij het Duitse offensief in het westen, met name in Noorwegen, België (Eben-Emael) en Nederland. Student verdedigde de idee dat parachutisten tot meer in staat waren dan kortstondige sabotageacties; hij ging ervan uit dat een grote groep parachutisten boven een bepaald gebied kon worden gedropt om er de latere invasie van voor te bereiden of om het zelf te veroveren.

De Britse en Amerikaanse legers trekken lessen uit de triomfen en mislukkingen van de Duitse *Fallschirmjäger* om de landing in Normandië voor te bereiden.

Recruteringsaffiche voor de Fallschirmjäger © WHI, Brussel

Thema: Geweld, vervolging De bezetting in Griekenland en in Joegoslavië

Joegoslavië

Na de invasie van Joegoslavië in april 1941 wordt het land ontbonden ten voordele van de verschillende overwinnaars. Duitsland, Italië (alook het door Italië bezette Albanië), Hongarije en Bulgarije annexeren elk hun aanpalende territoria. Bovendien behouden Duitsland en Italië zich de controle over (o.a.) Servië en Montenegro voor. Dit zijn economisch en militair strategische zones. In de gebieden onder Duitse controle wordt de bevolking in armoede gedompeld. Ze ondergaat represailles na elke daad van sabotage of agressie tegen de soldaten. Duizenden burgers, Joden en werkelijke of vermeende partizanen worden afgeslacht door de *Wehrmacht* en de SS, hierin bijgestaan door collaborateurs. Tenslotte worden Kroatië, Bosnië en Herzegovina verenigd in een “onafhankelijke” Kroatische Staat. Deze is in feite niets meer dan een satellietstaat van de As en is in handen van Ante Pavelic en zijn Oestachi's. Deze Kroatische fascistenaars inspireren zich op de nazistische rassenpolitiek en vermoorden Serviërs en Joden. Het land wordt in de chaos gestort. Ondanks het risico op vergeldingsmaatregelen sluiten de Joegoslaven zich massaal bij het verzet aan. Dit verzet is evenwel verdeeld tussen de Tsjetniks (die voornamelijk bestaan uit voormalige Servische militairen rond Draza Mihailovitsj) en de communistische partizanen van Tito. De partizanen zijn efficiënt, goed georganiseerd en actief in het ganse land. Ze krijgen de steun van de geallieerden vanaf de zomer van 1943.

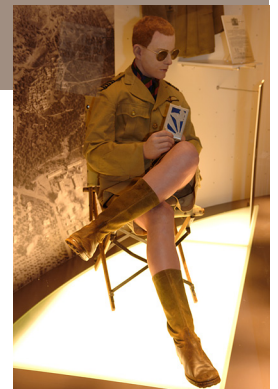
Tito, Joegoslavië, 1944, © BPK, Berlijn

Griekenland

Ook Griekenland wordt verdeeld: tussen Bulgarije, Italië en Duitsland. De bezetting brengt het land op de rand van de afgrond. De nazi's passen hun racistische maatregelen toe en deporteren begin 1943 de 45.000 Joden van Saloniki naar Auschwitz. De Italianen laten de Joden - die trouwens worden beschermd door een groot deel van de bevolking - evenwel ongemoeid. In deze omstandigheden groeit het verzet en organiseert het zich, ondanks de dreigende represailles. De communistische partij (EAM) en zijn gewapende arm (ELAS) voeren talrijke zeer spectaculaire sabotageacties uit. Ondanks de ideologische geschillen strijdt de republikeinse verzetsbeweging EDES van kolonel Zervas aan de zijde van de communisten tegen de bezetter. Ze worden allen geholpen door Britse agenten. De Britten willen de Duitsers doen geloven dat de geallieerden in de Balkan willen landen, in de hoop dat de Duitsers zich dan verplicht zullen voelen om een belangrijke troepenmacht ter plaatse te houden.

B Thema: De Belgen en de oorlog

Frans-Jacques Burniaux (1908-1992) is een van de Belgen die aan de zijde van de geallieerden heeft gevochten. Frans-Jacques Burniaux loopt school in Dinant en begint in 1927 aan een pilotenopleiding. Hij ontvangt zijn vleugels het volgende jaar. In 1934 wordt hij instructeur aan de vliegschool van Wevelgem. Tijdens de Duitse invasie van mei 1940 verlaat kapitein Burniaux, samen met zijn eenheid, België. Hij vertrekt eerst naar Frankrijk, dan naar Marokko. Van daaruit bereikt hij Belgisch Congo waar hij zich in december aansluit bij de Kongolese Weermacht. In oktober 1941 wordt hij overgeplaatst en tot instructeur benoemd bij de *South African Air Force*. In maart 1942 vervoegt hij het 12th SAAF Squadron en neemt deel aan bombardementen boven Noord-Afrika. Op 20 maart 1943, tijdens een missie boven de Marethlinie, raakt hij gewond aan het been. Hij heeft dan 68 opdrachten in Afrika (waarvan 18 's nachts) achter de rug. Eind 1943 liggen zijn doelwitten in Italië. Hij is ook even aangesloten bij het *15th Squadron*, en later bij het *28th Squadron*, een transportsmaldeel. Op 13 juli 1944 wordt hij luitenant-kolonel. In juli 1945 vertrekt hij naar Groot-Brittannië en keert daarna terug naar België. Hij zet zijn loopbaan als hoger officier bij de luchtmacht verder en wordt luitenant-generaal vlieger in 1959.

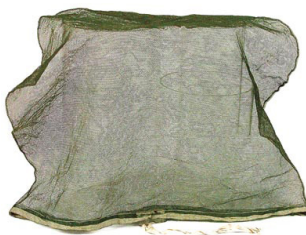
Activiteitenfiche

De oorlog in de Middellandse zee

Thema: de oorlog en het weer
De oorlog in de woestijn

Duid aan met een cirkel welke uitrustingsstukken je nodig hebt in de woestijn en leg uit waarom.

.....
.....

**Som zeven problemen op waar de soldaten in de woestijn mee te maken krijgen.
De foto's in de zaal, maar ook deze getuigenissen kunnen je daarbij helpen.**

“De zon, aan een wolkeloze hemel, brandde overdag genadeloos in op mensen en voertuigen. Het metaal van de voertuigen was witheet. Wie niet uitkeek stond de volgende dag in het ziekenhuis met een verbrande hand.”

H.G. VON ESEBECK, *Helden der Wüste*, Verlag die Heimbücherei, Berlijn, 1943.

“S nachts is het vochtig en bitter koud. Ik probeer me zoveel mogelijk in wol te wikkelen.”

E. ROMMEL, *La guerre sans haine. Victoire en Afrique*, février 1941- septembre 1942, Looz-les-Lille, s.d., p. 160.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Thema : Krijgsgevangenen

De Britse kolonel-luitenant A.A. Tennent, die door de Italianen krijgsgevangen werd genomen in Noord-Afrika, somt op wat hij en zijn medegevangenen dagelijks te eten kregen.

“Hoeveelheden in gram per dag

	<i>Officieren</i>	<i>niet-werkende o-off. en soldaten</i>	<i>werkende o-off. en soldaten</i>
<i>Brood</i>	150	200	400
<i>Macaroni of rijst</i>	66	66	120
<i>Vet</i>	10	13	13
<i>Suiker</i>	16	15	15
<i>Kaas</i>	10	40	53
<i>Vlees</i>	14	34	34
<i>Tomatenpuree</i>	15	15	15
<i>Eieren</i>	1/maand	1/maand	1/maand
<i>Erwten en bonen</i>	15	30	30
<i>Surrogaatkoffie</i>	7	7	7

Officieren konden de eenvoudige soldatenkost aanvullen door zelf groenten, gezouten vis, verse of gedroogde vruchten, wijn of cake te kopen. Gewone soldaten kregen die kans meestal niet.”

Bron: www.nzetc.org/tm/scholarly/tei-WH2Pris-_N78986.html

Wat vind jij van dit voedingsregime? Is het evenwichtig? Op welke criteria zijn de rantsoenen gebaseerd?

.....

.....

.....

Thema: Technische nieuwigheden De luchtlandingstroepen

Zoek de recruteringsaffiche voor *Fallschirmjäger*, een nieuwe eenheid die de Duitsers net voor de Tweede Wereldoorlog in het leven hebben geroepen.

Om welk soort eenheid gaat het? Kijk goed naar wat er op de affiche is afgebeeld.

.....

.....

.....

Wat voor reactie wil de affiche uitlokken?

.....

.....

Waarin bestaat deze nieuwe aanvalstactiek? Bij de verovering van welk eiland in de Middellandse zee werd hij door de Duitsers gebruikt?

.....

.....

Kijk goed naar de foto's in de vitrine en probeer te ontdekken op welke twee manieren er zwaar materieel (kanonnen, vlammenwerpers,...) aan de soldaten wordt geleverd.

.....

.....

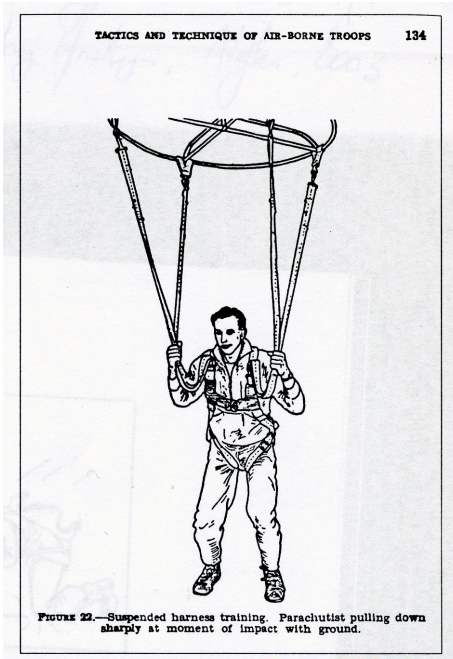
In april 1941 wordt een groep Duitse parachutisten op het Griekse eiland Kreta gedropt. Na de oorlog legt Kurt Student, de bedenker van het concept, uit hoe het er precies aan toe ging:

“Hoewel het ons lukte om het eiland te veroveren, leden we zware verliezen. Naast een heleboel gewonden telden we - op 32.000 gedropte parachutisten - 4.000 doden en vermisten. (...) De meeste verliezen waren te wijten aan het feit dat de manschappen slecht werden gearachuteerd – het aantal geschikte plaatsen op Kreta was beperkt en de wind stond richting zee. Uit angst dat de troepen in het water terecht zouden komen, dropten de piloten ze te ver landinwaarts (...). Bovendien kwamen de meeste containers met wapens te ver van de troepen terecht, een bijkomende handicap die enorme verliezen met zich meebracht.”

Basil LIDDELL HART, *Les généraux allemands parlent*, Stock, 1948, p.150.

Baseer je op de getuigenis om te achterhalen met wat voor problemen de parachutisten zoal te maken kregen.

.....
.....

Vergelijk de mannequin in de vitrine met deze tekening van een Amerikaanse parachutist. Wat zijn de verschillen en welke gevolgen hebben ze voor de soldaten?

.....
.....
.....

Thema: Geweld, vervolging De bezetting in Griekenland en in Joegoslavië

Zoals in veel bezette landen, pleegt een deel van de bevolking verzet, terwijl een ander deel collaboreert.

**Lees de tekst over Griekenland en Joegoslavië.
Noem een groep die collaboreert:**

.....

Noem een groep die zich verzet:

.....

Door welke criteria laten deze mensen zich leiden?

.....

Zijn die verschillen er nu nog steeds?

.....

B Thema: De Belgen en de oorlog

Wie was Franz Burniaux? Waar heeft hij gevochten?

.....

.....

Activiteitenfiche (oplossing)

De oorlog in de Middellandse zee

Thema: de oorlog en het weer
De oorlog in de woestijn

Duid aan met een cirkel welke uitrustingsstukken je nodig hebt in de woestijn en leg uit waarom.

Een muskietennet om je gezicht tegen zwermen vliegen te beschermen, een tropenhelm om je hoofd tegen de zon te beschermen zodat je geen zonnesteek krijgt en een bril om je ogen tegen de zon en het stof te beschermen.

Som zeven problemen op waar de soldaten in de woestijn mee te maken krijgen. De foto's in de zaal, maar ook deze getuigenissen kunnen je daarbij helpen.

“De zon, aan een wolkeloze hemel, brandde overdag genadeloos in op mensen en voertuigen. Het metaal van de voertuigen was witheet. Wie niet uitkeek stond de volgende dag in het ziekenhuis met een verbrande hand.”

H.G. VON ESEBECK, *Helden der Wüste*, Verlag die Heimbücherei, Berlijn, 1943.

“’S nachts is het vochtig en bitter koud. Ik probeer me zoveel mogelijk in wol te wikkelen.”

E. ROMMEL, *La guerre sans haine. Victoire en Afrique*, février 1941- septembre 1942, Looz-les-Lille, s.d., p. 160.

*De troepen krijgen te maken met een gebrek aan **water**. Ze vinden ook nergens **hout** om vuur mee te maken en lijden voortdurend honger en dorst. Omdat ze niets kunnen koken, krijgen ze allerlei ziektes (heel het Italiaanse leger lijdt aan **dysenterie**, waardoor ze nog meer insecten aantrekken). Door de enorme **afstanden**, het **gebrek aan oriëntatiepunten** en de **slechte staat** van de wegen (vaak zijn het niet meer dan rotspistes) zijn er niet alleen goede voorraadlijnen nodig, maar ook voldoende en voor de woestijn geschikte voertuigen. Om zich in de open vlakte tegen de **zon** te beschermen, zijn de manschappen genoodzaakt zichzelf en hun materiaal in te graven. **'s Nachts is het dan weer bitter koud**, waardoor de handen en voeten van veel soldaten bevroren omdat ze niets hebben om zich mee te beschermen. Door de hitte lijden de soldaten nog meer dorst: ze zijn voortdurend naar zoet water op zoek, maar als ze dat niet vinden drinken ze het zelfs zout. Ze worden ook **geteisterd** door de felle **wind** die regelmatig opsteekt en die soms zandstormen veroorzaakt die niet alleen de soldaten verblinden en verstikken, maar alle pistes uitwissen en het materiaal beschadigen.*

Thema : Krijgsgevangenen

De Britse kolonel-luitenant A.A. Tennent, die door de Italianen krijgsgevangen werd genomen in Noord-Afrika, somt op wat hij en zijn medegevangenen dagelijks te eten kregen.

“Hoeveelheden in gram per dag

	<i>Officieren</i>	<i>niet-werkende o-off. en soldaten</i>	<i>werkende o-off. en soldaten</i>
<i>Brood</i>	150	200	400
<i>Macaroni of rijst</i>	66	66	120
<i>Vet</i>	10	13	13
<i>Suiker</i>	16	15	15
<i>Kaas</i>	10	40	53
<i>Vlees</i>	14	34	34
<i>Tomatenspuree</i>	15	15	15
<i>Eieren</i>	1/maand	1/maand	1/maand
<i>Erwten en bonen</i>	15	30	30
<i>Surrogaatkoffie</i>	7	7	7

Officieren konden de eenvoudige soldatenkost aanvullen door zelf groenten, gezouten vis, verse of gedroogde vruchten, wijn of cake te kopen. Gewone soldaten kregen die kans meestal niet.”

Bron: www.nzetc.org/tm/scholarly/tei-WH2Pris-_N78986.html

Wat vind jij van dit voedingsregime? Is het evenwichtig? Op welke criteria zijn de rantsoenen gebaseerd?

Vooralsel verse groenten en fruit ontbreken. Terwijl de officieren hun rantsoen kunnen aanvullen door iets extra's te kopen, moeten de soldaten zich tevreden stellen met een basisrantsoen. Wie niet werkt, krijgt minder te eten (volgens de conventie van Genève mogen officieren niet aan het werk worden gezet).

Thema: Technische nieuwigheden De luchtlandingstroepen

Zoek de recruteringsaffiche voor *Fallschirmjäger*, een nieuwe eenheid die de Duitsers net voor de Tweede Wereldoorlog in het leven hebben geroepen.

Om welk soort eenheid gaat het? Kijk goed naar wat er op de affiche is afgebeeld.

Parachutisten/luchtlandingstroepen (op de achtergrond zijn parachutes te zien).

Wat voor reactie wil de affiche uitlokken?

De soldaat op de affiche maakt deel uit van een elite-eenheid. Hij ziet er moedig en vastberaden uit. Dit alles moet het vertrouwen en de bewondering van de toeschouwer opwekken. Hij moet zin krijgen om dienst te nemen.

Waarin bestaat deze nieuwe aanvalstactiek? Bij de verovering van welk eiland in de Middellandse zee werd hij door de Duitsers gebruikt?

Een luchtlandingsoperatie bestaat in het droppen van parachutisten op strategische plekken achter de vijandelijke linies. Door het verassingseffect kunnen ze die dan snel veroveren.

De tactiek werd op Kreta toegepast.

Kijk goed naar de foto's in de vitrine en probeer te ontdekken op welke twee manieren er zwaar materieel (kanonnen, vlammenwerpers,...) aan de soldaten wordt geleverd.

Door containers te droppen of met zweefvliegtuigen.

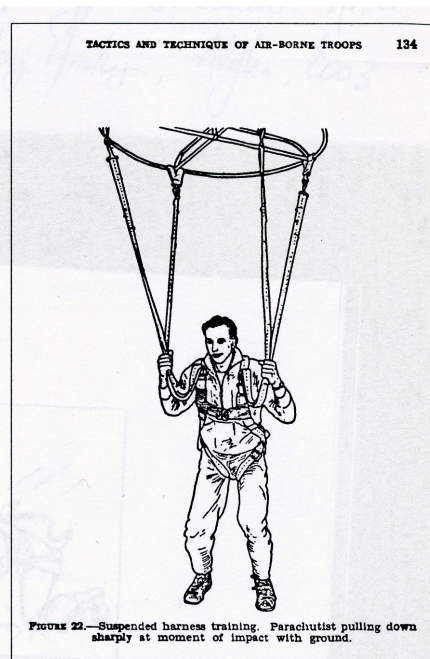
In april 1941 wordt een groep Duitse parachutisten op het Griekse eiland Kreta gedropt. Na de oorlog legt Kurt Student, de bedenker van het concept, uit hoe het er precies aan toe ging:

“Hoewel het ons lukte om het eiland te veroveren, leden we zware verliezen. Naast een heleboel gewonden telden we - op 32.000 gedropte parachutisten - 4.000 doden en vermisten. (...) De meeste verliezen waren te wijten aan het feit dat de manschappen slecht werden gearachuteerd – het aantal geschikte plaatsen op Kreta was beperkt en de wind stond richting zee. Uit angst dat de troepen in het water terecht zouden komen, dropten de piloten ze te ver landinwaarts (...). Bovendien kwamen de meeste containers met wapens te ver van de troepen terecht,

een bijkomende handicap die enorme verliezen met zich meebracht.”
Basil LIDDELL HART, *Les généraux allemands parlent*, Stock, 1948,
p.150.

Baseer je op de getuigenis om te achterhalen met wat voor problemen de parachutisten zoal te maken kregen.

Door de wind drijven zowel de parachutisten als hun materiaal af, zodat ze niet op de afgesproken plek terechtkomen. Sommige soldaten worden ook gedood wanneer ze in gevaarlijke zones neerkomen terwijl ze hun wapens niet binnen bereik hebben.

Vergelijk de mannequin in de vitrine met deze tekening van een Amerikaanse parachutist. Wat zijn de verschillen en welke gevolgen hebben ze voor de soldaten?

Bij de Duitsers is de parachute met één enkele riem vastgemaakt aan de rug van de parachutist. Daarom kan hij niet bij de hanglijnen van zijn parachute om zijn koers te beïnvloeden. Bij de Amerikanen gaat de parachute vanzelf open en kan de soldaat wèl bij de hanglijnen, zodat hij kan bijsturen en meestal wel op de juiste plek terechtkomt.

Thema: Geweld, vervolging De bezetting in Griekenland en in Joegoslavië

Zoals in veel bezette landen, pleegt een deel van de bevolking verzet, terwijl een ander deel collaboreert.

Lees de tekst over Griekenland en Joegoslavië.

Noem een groep die collaboreert:

de Ustatji's: Kroaten (in Joegoslavië).

Noem een groep die zich verzet:

De communisten van Tito en de Tchetniks (Servische oud-militairen) in Joegoslavië.

De communisten (EAM en ELAS) en de Nationaal Republikeinse Griekse Liga (EDES) in Griekenland.

Door welke criteria laten deze mensen zich leiden?

Hun politieke overtuiging, hun etnische afkomst, vaderlandsliefde.

Zijn die verschillen er nu nog steeds?

Ze bestaan nog steeds wat niet alleen heeft geleid tot de oorlog in ex-Joegoslavië (1991-1999), maar ook tot het uiteenvallen van dat land in nieuwe landen die elkaars vijand zijn.

B Thema: De Belgen en de oorlog

Wie was Franz Burniaux? Waar heeft hij gevochten?

Hij was een Belgische piloot die na de Duitse inval in België in mei 1940 naar Belgisch Congo is gevlucht. Daar meldde hij zich aan bij de South African Air Force en nam deel aan de bombardementen van Noord-Afrika en later ook Italië.

Asmogendheden

Bondgenootschap tussen Duitsland, Italië en Japan. Ze werden ook de Axis genoemd. Japan, Duitsland en Italië sluiten een overeenkomst waarin zij beloven elkaar te zullen steunen als de Verenigde Staten een van hen aanvalt.

Atlantikwall

Duitse verdedigingslinie van ruim 2.500 kilometer langs de grens van Noorwegen, Denemarken, Duitsland, Nederland, België en Frankrijk. De Duitsers waren nog het meest beducht op het gevaar van de zee. De geallieerden waren in de lucht zeker niet sterker maar een verrassingsaanval zou zeker vanaf de zee komen. De Duitsers bouwden duizenden bunkers langs de kust van Noorwegen tot aan het uiterste puntje van Zuid-Frankrijk. Op het strand en in de duinen werden landmijnen geplaatst.

Atoombom

Raketten met kernkoppen die enorme schade en tienduizenden doden veroorzaakten op 6 (Hiroshima) en 9 (Nagasaki) augustus 1945. Japan gaf zich hierna onvoorwaardelijk over.

BBC

De BBC zorgde ervoor dat Radio België uit kon zenden en bezet België kon toespreken. Maar ook de BBC zelf was populair, de Belgische radio stond onder controle van de Duitsers, dat vertrouwde men niet. De bijnaam van de BBC was dan ook de Betrouwbare Berichten Centrale.

Bezet

Als een land zelf niets meer over de politiek, het leger, de politie, wetten en de rechtspraak heeft te zeggen spreken we van een land dat bezet is.

Blitzkrieg

Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen, dat ging volgens de zogenaamde overrompelingstactiek met de inzet van tanks, vliegtuigen, parachutisten en grondtroepen.

Bolsjewisten (Bolsjewieken)

Russische Marxisten naar het idee van Lenin die later de Communistische Partij van de Sovjet-Unie zouden vormen. Veel westerse landen waren net zo fel gekant tegen het Bolsjewisme als het Duitsland van Hitler.

Capitulatie

Overgave van een land aan een vreemde mogendheid. Duitsland tekende op 8 mei de volledige overgave.

Censuur

Toezicht en controle op alles wat wordt uitgebracht zoals films, boeken, brieven en kranten.

D-Day

Op 6 juni 1944 landen geallieerde troepen op de Normandische kust. De 'D' is een militaire aanduiding, onterecht wordt er wel eens 'Decision-Day' van gemaakt.

Denazificatie

Duitse politici en militairen moesten na de oorlog ervan doordrongen worden dat het nazisme kansloos was en zou blijven. Niet in mindere mate gold dit voor het Duitse volk, wat een onmogelijke taak is gebleken hoewel het merendeel van de Duitsers de oorlog, Hitler en een groot Duitsland verwerpt.

Derde Rijk

Hitler riep in 1933 het Derde Rijk uit toen hij de macht kreeg van het Duitse volk. Er wordt ook wel gesproken van het Duizendjarige rijk. Het was de opvolger van de Weimar Republiek.

De term komt uit het boek *Das Dritte Reich* van Arthur Moeller van den Bruck uit 1923. Het eerste rijk was het Heilig Roomse Rijk en het tweede het Duitse Keizerrijk van 1871 tot 1918.

Einsatzgruppen

Concentratiekampen bestonden al langer maar vernietigingskampen nog niet, toen de ovens op volle toeren draaiden hadden elitetroepen al een ware slachting aangericht onder Joden in met name het oosten.

Ook communisten, zigeuners en journalisten moesten het vaak ontgelden. Er waren vier van dit soort moordcommando's die meer dan een miljoen moorden op hun geweten hebben.

Endlösung (Endziel)

De Duitsers wilden zich ontdoen van de Joden. Omdat ze de gehele Joodse populatie wilden uitroeien kan er gesproken worden van een genocide.

Fascisme

Politiek die gericht is op de centrale leiding van een land, het volk is ondergeschikt aan een extreem sterke vorm van nationalisme.

Fall Blau

In 1942 probeerden de Duitsers het Rode leger definitief te verslagen, de Slag om Leningrad verloren de nazi's en luidde de ineenstorting van het Duitse Rijk in.

Fall Gelb

Codenaam van de Duitsers voor het plan om Nederland, België en Luxemburg binnen te vallen en in te lijfen. Nederland viel op 15 mei, België en Luxemburg op 28 mei 1940.

Fall Rot

Na *Fall Gelb* was Frankrijk aan de beurt, de codenaam voor de inval in Frankrijk was *Fall Rot*. Na twintig dagen viel Frankrijk op 25 mei 1940.

Fall Weiss

Dit was het Duitse plan om Polen binnen te vallen en te veroveren. Deze inval in september 1939 was de aanleiding tot de Tweede Wereldoorlog.

Fat Man

Bijnaam van de kernbom die op 9 augustus 1945 door de Verenigde Staten boven de Japanse stad Nagasaki tot ontploffing werd gebracht. De atoombom op Hiroshima werd *Little Boy* genoemd (6 augustus 1945.)

Freya

Naar deze godin van de vruchtbaarheid is het Duitse radarsysteem vernoemd dat in de Tweede Wereldoorlog werd gebruikt

Führer

Hitler liet zich vanaf 1934 aanspreken met *Führer*, wat in het Duits 'leider' betekent.

Geallieerden

Bondgenootschap tussen Engeland, de Verenigde Staten, Canada en de Sovjet-Unie die de voornaamste 'vijanden' van het Duitse regime vormden.

Genocide

Volkerenmoord.

Hakenkruis

Hitler voerde een symboolpolitiek waarbij ook uiterlijk vertoon belangrijk was. Naast de SS tekens en het IJzeren kruis werd ook het hakenkruis ingevoerd als symbool voor het nationaal-socialisme. Zie ook 'Swastika'.

Holocaust

De systematische uitroeiing van het Joodse volk. Hetzelfde als 'Shoah'.

KdF

Kraft Durch Freude (kracht door vreugd) was de beloning aan hen die zich uitmuntend toonden qua inzet voor nazi-Duitsland. De eerste auto die voor het volk werd gebouwd heette eveneens de 'KdF', later werd dit de Volkswagen Kever.

Kriegsmarine

Onderdeel van de Duitse Wehrmacht.

KZ (Konzentrationslager)

Duits voor concentratiekamp

Lager

Duits voor kamp (Konzentrationslager, KZ)

Lebensraum

Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam wilde hij meer levensruimte voor iedere Duitser, dat wilde hij bereiken door een groot Duits rijk te stichten. Dit streven kwam bekend te staan onder de term *Grossraumpolitik*.

Luftwaffe

De Duitse luchtmacht. De Duitsers zelf gebruikten het woord echter in veel bredere zin. Als de geallieerden kwamen om een Duitse stad te bombarderen werd er '*Luftwaffe*' geroepen.

In 1935 liet Hitler door Göring de *Wehrmacht* opbouwen, iets wat internationaal moeilijk lag omdat Duitsland als agressor in de Eerste Wereldoorlog zich niet mocht herbewapenen. In vijf jaar tijd stond er een modern oorlogsapparaat waarvan de *Luftwaffe* een zeer belangrijk en gevreesd onderdeel was.

Nacht-und-Nebel-Erlass

Angst aanjagen was een van de middelen die de nazi's gebruikten. Aan het eind van de zomer van 1941 pakten de Duitsers lukraak mensen op die verdacht werden van mogelijke verzetsdaden, maar wat op dat moment (nog) niet bewezen kon worden. Zij werden tewerkgesteld in Duitse kampen maar kwamen nooit terug.

Navajo

De meeste Indianen in Amerika spreken Navajo, deze taal is zo gecompliceerd dat het Amerikaanse leger Navajo Indianen inzette

om gecodeerde berichten over de oorlog met Japan op te stellen. De Japanners hebben de code nimmer kunnen kraken.

Nazi

Duitse afkorting van 'nationaalsocialist', de gedachte dat Duitsers beter waren dan anderen lag ten grondslag aan deze beweging.

Neurenberg

In deze Duitse plaats werden na de oorlog veel processen tegen oorlogsmisdadigers gevoerd.

Neurenberger Wetten

De rassenwetten van Neurenberg waren anti-Joodse wetten uit 1935 om Joden rechten te ontnemen.

NKVD

De Russische geheime Dienst. Voor het eerst deden zij van zich spreken toen 20.000 Poolse militairen, waaronder veel officieren, bij Katyn in Polen door hen werden afgeslacht.

NSKK

Een vrij onbekend onderdeel van de Duitse NSDAP, de politieke beweging van Hitler. In alle bezette gebieden had de NSKK een afdeling.

Propaganda

Tijdens de bezettingsjaren probeerde Hitler het volk voor te houden dat ze maar beter mee konden werken want dan stonden hen mooie dingen te wachten.

Radioboodschappen en filmpjes met vrolijke tafereeltjes en kinderen op schoot bij Duitse soldaten moesten de indruk wekken dat het allemaal wel meeviel met de verschrikkingen. In de persoon van Goebbels had Hitler een verantwoordelijke aangesteld als minister van propaganda.

RAF

De Britse luchtmacht, 'The Royal Air Force'.

Rassenleer

Wetenschappelijk 'bewijs' dat bepaalde mensenrassen minderwaardig zijn. De nazi's gingen ervan uit dat het Germaanse ras verheven was boven andere rassen en dat die dus uigeroeid moesten worden. Deze theorie wordt door zo weinig mensen serieus genomen dat er van 'bewijs' geen sprake is.

Rassenzuivering

Op grond van afkomst een gehele bevolkingsgroep verwijderen uit de samenleving.

SA

De Sturmabteilung werd al in 1921 opgericht om partijbijeenkomsten te beleggen maar later hield ze zich ook bezig met het intimideren van politieke tegenstanders. SA-leden werden ook wel aangeduid als “de bruinhemden”.

Schutzstaffel (SS)

De Duitse beschermingsdienst die direct gelieerd was aan de NSDAP en ingezet werd om angst aan te jagen en Joden op te pakken

Shoah (sjoa)

Dit betekent letterlijk ‘vernietiging’ of ‘ramp’. Het staat voor de vervolging en moord op Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Sippenhaftung

Sippenhaftung is een collectieve bestraffing van doorgaans onschuldige familieleden van een dader. Dat vond niet alleen plaats onder de mensen die slachtoffer van het Duitse regime waren maar ook onder de nazi's zelf.

Swastika

Dit ‘hakenkruis’ stond symbool voor het nazisme. Hitler misbruikte een oud godsdienstig symbool van hindoes en boedhisten. De swastika staat bijvoorbeeld afgebeeld op de voet van Boeddha. Het symbool komt echter ook voor op christelijke grafmonumenten bij Rome en op Griekse en Romeinse mozaïekvloeren.

U-Boot

‘*Unterseeboot*’, onderzeeboot van de Duitsers.

V1 en V2 en V3

De V1, Vergeltungswaffe 1 (vergeldingswapen) was eigenlijk ontworpen als een luchtafweerwapen maar werd al snel ingezet als aanvalswapen. De vliegende bom had een motor die ontstak als de druk rondom de raket een bepaalde waarde had. Op basis van de hoeveelheid kerosine en afstand konden de Duitsers redelijk nauwkeurig de raketten neer laten komen.

De V2 was zijn opvolger en werd geen vliegende bom maar een raket genoemd. De V3 was een kanon dat zware bommen kon afschieten.

V-E-Day

De dag dat Europa officieel bevrijd werd verklaard, 8 mei 1945.

V-J-Day

De dag dat Japan officieel verslagen was door de Amerikanen, 15 augustus 1945.

Vichy-Frankrijk

Deels was Frankrijk bezet gebied, maar in het zuiden was een groot gebied onder controle van maarschalk Pétain die openlijk sympathiseerde met de nazi's. Pétain leidde het land tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er werden veel Joden uitgeleverd aan de Duitsers, diverse overheidsinstanties werkten daaraan mee.

Waffen SS

De militaire tak van de SS.

Wannsee-conferentie

Op 20 januari 1942 kwamen nazi's en hoge Duitse ambtenaren bijeen in een villa aan de Duitse *Grosse Wannensee*, niet ver van Berlijn, om te bespreken hoe ze de Joden het snelst konden uitroeien. Besloten werd om vernietigingskampen in te richten met gaskamers en verbrandingsovens.

Weerwolf

In 1944 droeg Hitler Joseph Goebbels op om een groep strijders samen te stellen die aanslagen moesten plegen achter de linies van de geallieerden. De weerwolven werden geen succes omdat velen werden opgepakt en daardoor het moreel onder anderen tot een dieptepunt zank.

Wehrmacht

De complete Duitse defensiemacht: de Landmacht (*Heer*), Luchtmacht (*Luftwaffe*) en Zeemacht (*Kriegsmarine*).

Westwall

Duitse verdedigingslinie van ruim 600 kilometer langs de Nederlandse, Belgische, Luxemburgse en Franse grens. De geallieerden noemde deze de Siegfriedlinie. In de Eerste Wereldoorlog hadden de Duitsers een verdedigingslijn die zo heette.

Bibliografie

Hieronder vindt u een selectie van algemene werken over het interbellum, die de leerlingen kunnen helpen bij het uitdiepen van het thema. Daarbij komen dan nog referenties over onderwerpen die in de tentoonstelling minder aan bod komen.

Woordenboeken

Paul ARON & José GOTOVITCH (dir.),

Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale en Belgique.

Bruxelles: André Versaille, 2008.

Isabelle BOURNIER & Marc POTTIER,

Atlas de la Seconde Guerre mondiale, Bruxelles, Casterman,

2006.

I.C.B. DEAR,

The Oxford Companion to World War II, Oxford-New York

University Press, 2001.

Philippe MASSON (dir.),

Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale (2 vol.). Paris,

Larousse, 1979-1980.

Monografieën

Antony, BEEVOR

The Second World War, London, 2012.

Crete – The Battle and the Resistance, London, 1990.

Stalingrad, London, 1998.

Berlin: The Downfall, 1945, London, 2002.

Chris, BELLAMY

Absolute War, Soviet Russia in the Second World War, London,

2007.

Marnix, BEYEN

Oorlog en verleden. Nationale geschiedenis in België en

Nederland, 1938-1947, 2002.

J. BOURKE,

The Second World War: A people's History, Oxford, 2001.

Christopher BROWNING,

Des hommes ordinaires: le 101e bataillon de réserve de la police

allemande et la Solution finale en Pologne. Paris, Tallandier,

2007.

- Haruko Taya COOK & Theodore F. COOK,
Japan at War, 1993.
- Albert, DE JONGHE
Hitler en het politieke lot van België, 1972.
- Luc DE VOS en Frank, DECAT,
Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie, 1990.
- Luc, De Vos,
De bevrijding. Van Normandië tot de Ardennen, 1994.
- Bruno, DE WEVER,
Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde: het VNV, 1933-1945, 1994.
- Adrian, GILBERT,
POW: allied prisoners in Europe, 1939-1945, Londres, John Murray, 2006.
- José GOTOVITCH et Jules GÉRARD-LIBOIS,
L'an 40 : la Belgique occupée, Bruxelles, CRISP, 1971.
- Ian, KERSHAW,
Hitler 1889-1936: Hubris, London, 1998.
Hitler, 1936-1945: Nemesis, London, 2000.
- Hein A.M., KLEMMANN,
'Waarom honger in Europa in de Tweede Wereldoorlog?' in DE KEIZER, Madelon e.a. (red)., *Thuisfront. Oorlog en economie in de twintigste eeuw*, 2003.
- Ruth LEISEROWITZ,
Von Ostpreussen nach Kyritz. Wolfskinder auf dem Weg nach Brandenburg. Postdam, 2003.
- Primo LEVI,
Is dit een mens, Meulenhoff, 2010.
- Alie NOORLAG,
Een leven lang gezwegen. Getuigenissen van voormalige NSB'er en hun familie. Amsterdam: Profiel Uitgeverij.
- *Reflections, IWM Holocaust Exhibition Teachers' Guide*, London, 2000.
- Aline SAX,
Voor Vlaanderen, Volk en Führer. De motivatie en het wereldbeeld van Vlaamse collaborateurs tijdens de Tweede Wereldoorlog. 1940-1945. Antwerpen, Manteau, 2012.

- Bärbel SCHMIDT,
Geschichte und Symbolik der gestreiften KZ-Häftlingskleidung,
Dissertation, Universität Oldenburg, 2000
URL: <http://oops.uni-oldenburg.de/volltexte/2000/440/>
(29/05/2012).
- Peter SCHRIJVERS,
De hel die Europa heet. Amerikaanse frontsoldaten in de Tweede Wereldoorlog. Amsterdam, Manteau, 2003.
- Pieter SERRIEN,
Zo was onze oorlog. Getuigenissen over de Tweede Wereldoorlog in België. Antwerpen: Manteau, 2014, p.163.
Wandelen in Mortsel. Historische wandeling Bombardement 5 april 1943. Mortsel, 2009, p.4.
Elke dag angst. De terreur van de V-bommen in België (1944-1945). Antwerpen, 2016.
- Anneleen SPIESSENS,
“Gekleurd verleden: over geschiedenis, herinnering en mythe.”
In *Témoigner – entre Histoire et Mémoire*, 2011 (consulté en ligne www.auschwitz.be en septembre 2017), p.119.
- Veerle VAN DEN EECKHOUT ,
Twintig Ninoofse vrouwen en de repressie na de Tweede Wereldoorlog. De rol van de getuige en de verdachte in repressieonderzoeken na de Tweede Wereldoorlog, RUG, 2009.
- Jan VELAERS & Herman VAN GOETHEM,
Leopold III, de Koning, het Land, de Oorlog, Lannoo, 1994, p. 329.
- Etienne VERHOEYEN ,
België bezet 1940-1944, Brtn, 1993.

Het pedagogische aanbod van het WHI

GELEIDE BEZOEKEN: aangepast aan elk niveau. Groepen van max. 15 of 25 leerlingen, naargelang het thema : 70 € (week) – 80 € (weekend)

Mogelijke thema's: algemene rondleiding, de middeleeuwen, België in de 19e eeuw, het interbellum, de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, vliegtuigen, museologie, propaganda, dynastie, internationaal humanitair recht, ...

ANIMATIES: voor een verjaardag of een namiddag met vriendjes. De animatie belicht de collecties op ludieke en interactieve wijze. Groepen van max. 15 kinderen: 85 € (week) – 95 € (weekend)
Mogelijke thema's: Missie Regenboog, Op de vleugels van de wind, Beestig!, Ridder in de middeleeuwen, Pas op! Propaganda.

PEDAGOGISCHE DOSSIERS: dossiers voor de leerkrachten en vragenlijsten voor de leerlingen om een bezoek aan het Koninklijk Legermuseum voor te bereiden, te begeleiden en af te ronden. Gratis te downloaden op onze website www.klm-mra.be, rubriek Uw bezoek/Educatie/Pedagogische dossiers:

- voor het lager onderwijs: De dynastie, Leven en dood in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog, Als stenen konden spreken, De geschiedenis van de luchtvaart, Interbellum, De Tweede Wereldoorlog
- voor het middelbaar: Als stenen konden spreken, Propaganda, Internationaal humanitair recht, Het interbellum, De Tweede Wereldoorlog

SPELBLAADJES: gratis te downloaden op onze webstek, om de permanente collecties en de tijdelijke tentoonstellingen spelenderwijs te verkennen.
Mogelijke thema's: De 19^e eeuw, De Tweede Wereldoorlog, De luchtvaart, Antarctica, #100Masters, Geocaching.

REIZENDE TENTOONSTELLING: Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente! We beschikken over zes reizende tentoonstellingen over verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen. De prijs bevat de verzekering, het transport en het opstellen. Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen.

Naargelang de tentoonstelling kunt u ook beroep doen op onze ervaren gidsen. Ze begeleiden op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt, aarzel dan niet om ons te contacteren!
Thema: Verzet in Europa, Deportatie
Info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be

EEN BEZOEK AAN DE SITE BREENDONK

Van september 1940 tot september 1944 verbleven zo'n 3.600 gevangenen in Breendonk. Als gedenkteken is het Fort van Breendonk, een van de best bewaarde kampen in Europa, symbool voor het lijden en de dood van alle slachtoffers van het nazisme.
Info en reserveringen: <http://www.breendonk.be>

EEN BEZOEK AAN DE SITE BASTOGNE BARRACKS

Sinds 2010 is er het Interpretatiecentrum van de Tweede Wereldoorlog in Bastenaken ondergebracht. Het parcours bestaat uit een reeks tentoonstellingsruimten en een aantal plekken die een belangrijke rol speelden in de Slag om de Ardennen, zoals de kelder van Mc Auliff of de eetzaal waar de kerstmaaltijd werd gehouden. U kunt ook een bezoek brengen aan het 'Vehicle Restoration Centre', waar de pantsers van het WHI een nieuw leven beginnen.

Bastogne Barracks, Quartier Slt. Heintz - Rue de la Roche 40 - 6600 Bastenaken

Bezoek op reservatie: 0032(0)61/24 21 24 of bb.whi@skynet.be

Duur: ongeveer 2 uur

<https://www.warheritage.be/fr/sites>

<http://www.bastognebarracks.be/>